

† P. WILHELM SCHMIDT, s. v. d. (1868-1954) *

ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΚΑΙ ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΟΣ ΜΟΝΟΘΕΪΣΜΟΣ

ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΩΝ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΥΠΟ

ΛΕΩΝΙΔΟΥ Ι. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ
ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

«Θεοῦ μὲν γὰρ ἔμφασις ἐν ὅς ἦν τοῦ παντοκράτο-
ρος παρὰ πᾶσι τοῖς εὐ φρονούσι πάντοτε φυσική».
(Κλήμ. Ἀλεξ. Migne 9, 128).

I

Ὁ Wilhelm Schmidt ἐγεννήθη τῇ 16 Φεβρουαρίου 1868 ἐν Hörde τῆς Βεστφαλίας ἐξ ἐργατικῆς οἰκογενείας. Δεκαπενταετῆς μόλις, εἰσήλθεν (1883) εἰς τὸ ἄρτι τότε ἱδρυθὲν ἐν Steyl ἱεραποστολικὸν τάγμα, τὸ ἐπονομαζόμενον: «Κοινωνία τοῦ Θεοῦ Λόγου»: Steyler Missionsgesellschaft «Societas Verbi Divini» (συγκρομημένως: S. V. D.), ἐν τῷ ὁποίῳ διετέλεσε καθ' ὄλον τὸν βίον μέχρι τῆς μεταστάσεώς του. Εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ὀφείλει ὁ πατὴρ Schmidt τὰ μέσα πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν του συγκρότησιν, ὡς καὶ τὴν ἐπίδρασιν του ἐπὶ διεθνεῖς ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Τὸ Τάγμα τοῦτο παρέσχεν εἰς αὐτὸν πάσας τὰς ὕλικὰς καὶ πνευματικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐργασίαν του καὶ ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὸν κύκλον πολυτίμων συνεργατῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἱεραποστόλων, οἵτινες, ἐπιστρέφοντες ἐκ μακρᾶς ἱεροποστολικῆς δράσεως, προσεκόμεζον ὕλικὸν ἕκ τῶν ἐξωχριστιανικῶν λαῶν, πολῦτιμον πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν. Ἐπίσης τὸ Τάγμα τοῦτο διέθεσεν, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1906, εἰς τὸν πατέρα Schmidt ἴδιον δημοσιογραφικὸν ὄργανον, τὸ ἐλληνῶνυμον περιοδικὸν «Anthropos», καὶ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιτελείου τοῦ Τάγματος τούτου κατηρτίσθη τὸ δμῶνυμον Ἰνστιτούτον «Anthropos», τὸ ἱδρυθὲν τῷ 1932 ἐν Βιέννῃ¹ καὶ μετατεθὲν εἶτα ἐπὶ Ἑλβετικοῦ ἐδάφους.

* Ἡ ἔξοχος δράσις του.—Ἀπὸ τῆς γλωσσολογίας διὰ τῆς ἔθνολογίας εἰς τὴν θρησκευτολογίαν.—Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον του: ὁ γλωσσολόγος, ὁ ἐθνολόγος, ὁ θρησκευτολόγος, ὁ ἱεραπόστολος.—Ἀνακάλυψις διαγωγῆς καὶ ἀδιδάκτου πίστεως εἰς ἕν ὕψιστον Ὄν παρὰ λαοῖς πρωτογονωτάτοις.—Ἡ ἐπὶ ἀδιασίστων ἐπιστημονικῶν δεδομένων θεωρία τοῦ W. Schmidt περὶ Πρωτομονοθεϊσμοῦ (Urmonotheismus) καὶ Πρωταποκαλύψεως (Urforgenbarung).—Ἡ μεγίστη σημασία τῆς ἐρεῦνης τοῦ Schmidt διὰ τὴν χριστιανικὴν Θεολογίαν: ἡ ἐπιβεβαίωσις τῆς Ἀληθείας τῆς Βιβλικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τοῦ ἀλαθῆτου κύρους αὐτῆς δι' ἀδιασίστων ἐξωδογματικῶν ἀποδείξεων.

1. Πρὸς. Wilhelm Schmidt, Die Errichtung des «Anthropos-Institutes», ἐν: Anthropos, 27 (1932), σελ. 275-277.—Τοῦ αὐτοῦ, Das Anthropos Institut. Seine Geschichte und seine Aufgabe, ἐν: Stadt Gottes (Steyl), 1950, σελ. 199-200. Πρὸς. καὶ Wilhelm Schmidt-Fritz Bornemann, An die Mitarbeiter und Leser des «Anthropos». To the Co-Workers and Readers of the Anthropos, αὐτοτελὲς ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Anthropos», 46 (1951).

Διατελών καθηγητής των θρησκευτικών ἐν τῷ ἐν Mödling Παρθεναγωγείῳ, ὅπου ἐπὶ δεκαετίαν ἐδίδαξεν, ἐχειροτονήθη ὁ W. Schmidt εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν (1892) ἱερεὺς ἐν Steyl, διδάξας ἐπὶ ἔτος ἐν τῷ ἱεραποστολικῷ οἴκῳ τοῦ Ἀγίου Σταυροῦ (Missionshaus «Heiligkreuz») ἐν Σιλεσίᾳ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διεκρίθη διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν του δράσιν: ἔδρυσεν θρησκευτικούς συλλόγους, ἐκήρυττε τακτικῶς ἀπ' ἀμβωνος τὰς Κυριακὰς καὶ ὠργάνωσε τὴν κοινωνικὴν εὐποιαν.

Ἀκολούθως ἀπῆλθεν ἐπὶ τινα ἐξάμηνα εἰς Βερολίνον πρὸς ἀνωτέρας γλωσσολογικὰς, ἐθνολογικὰς καὶ θρησκευτολογικὰς σπουδὰς.

Τῷ 1895, ὅτε ἤγεν ἡλικίαν μόλις 27 ἐτῶν, οἱ προϊστάμενοι τοῦ εἰς δ' ἀνῆκεν ὁ Schmidt Τάγματος (S.V.D.) ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν ἱεραποστολικὴν Σχολὴν τῆς S.V.D., Σεμινάριον τοῦ Ἀγίου Γαβριήλ, παρὰ τὴν Βιέννην, ὅπου οὗτος ἐπὶ 40 ὄλα ἔτη (1895—1935) ἔδρασεν ὡς Καθηγητῆς, καταρτίζων τοὺς ὑποψηφίους ἱεραποστόλους εἰς τὴν Γλωσσολογίαν, τὴν Ἐθνολογίαν καὶ Θρησκευτολογίαν πρὸς ἀποτελεσματικὴν κατ' ἐπιστήμην ἱεραποστολικὴν δράσιν. Ἦδη περὶ τὸ 1900, εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν, εἶχεν ὁ Schmidt δημιουργήσει ἐν τῷ Σεμιναρίῳ τούτῳ ὄνομα μεταξὺ τῶν Γλωσσολόγων διὰ τῶν μελετῶν του περὶ τῶν γλωσσῶν τῆς Ὠκεανίας καὶ τῆς Ν. Ἀσίας. Ἐν τῷ τῆς περιόδου ταύτης ἐπιπίπτουσι πολυάριθμοι ἐθνολογικαὶ ἐργασίαι του, ἡ ὑπ' αὐτοῦ διὰ χορηγίας τῆς S.V.D. ἔδρυσις (1906) καὶ ἐκδόσις τοῦ γλωσσολογικοῦ, ἐθνολογικοῦ καὶ θρησκευτολογικοῦ περιοδικοῦ «Anthropos» καὶ ἡ μετὰ 25ετίαν ἔδρυσις τοῦ ὁμώνυμου Ἰνστιτούτου ἐρεύνης, οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Τὸ περιοδικὸν, ἀριθμοῦν μεταξὺ τῶν συνεργατῶν του ἐπιφανεστάτους γλωσσολόγους καὶ λαογράφους, προώριστο κατὰ πρώτιστον λόγον διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τῶν ἱεραποστόλων. Ἐν δὲ τῷ Ἰνστιτούτῳ οἱ κυριώτεροι τῶν συνεργατῶν τοῦ W. Schmidt ὑπῆρξαν οἱ πατέρες Wilhelm Koppers², M. Gusinde καὶ P. Schebesta³, γνωστοὶ ἐκ τῶν ἐπιστη-

1. Verhältnisse der melanesischen Sprachen zu den polynesischen (1899).—Die sprachlichen Verhältnisse Ozeaniens (1900).—Die Sprachen der Sakei u.s.w. auf Malacca (1901).—Grundzüge der Lautlehre der Mon—Khmer—Sprache (1903).—Grundzüge der Lautlehre der Khasi—Sprache (1904).—Slapat Raganawang, peguanische Königsgeschichte (1905).—Die Mon—Khmer—Völker (1905).—Die Sprachlaute (1907).—Grundlinien einer Vergleichung der Religionen und Mythologien der austronesischen Völker (1910).

2. Καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ Προϊστάμενος τοῦ ἐν αὐτῷ λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου. Περὶ τῆς ἐπὶ ἐθνολογικῆς βάσεως θρησκευτολογικῆς αὐτοῦ ἐργασίας (1921—1952) ἐπιθι εἰς τὸ νεώτατον συλλογικὸν ἔργον Ἱστορίας τῶν θρησκουμάτων: «Christus und die Religionen der Erde». Handbuch der Religionsgeschichte, I. Band (Freiburg 1951), σελ. 5. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Koppers εἰσφέρει τὰς ἐξῆς δύο σπουδαιότατας ἐργασίας, θρησκευτολογικὰς ἐντὸς ἐθνολογικοῦ πλαισίου: Der historische Gedanke in Ethnologie und Religionswissenschaft. Die Entwicklung der Ethnologie und der ethnologisch fundierten Religionswissenschaft in den verflossenen 80 Jahren (Christus κλπ., I, σ. 75—109) καὶ: Der älteste Mensch und seine Religion (αὐτόθι, σελ. 111—160), ἔνθα πολὺς λόγος γίνεται περὶ τοῦ W. Schmidt καὶ τοῦ ἔργου του, ἡ δὲ ἀνακάλυψις τῆς παρὰ πρωτογονιατάτους λαοὺς πίστεως εἰς Ἵψιστον Ὄν χαρακτηρίζεται (σελ. 160) ὡς «ἡ σπουδαιότητα ἀνακάλυψις τοῦ 20οῦ αἰῶνος».

3. Ἀπὸ τοῦ 1912—1920 Ἱεραπόστολος ἐν τῇ Πορτογαλικῇ Ἀφρικῇ. Περὶ τῆς

μονικῶν ἐργασιῶν των ἐπὶ ἐθνολογικοῦ καὶ θρησκευολογικοῦ πεδίου. Εἰς τούτους προσετέθησαν βραδύτερον καὶ ὁ Ἀφρικανιστῆς P. Schulien, ὁ πατὴρ Damian Kreichgauer, γνωστὸς διὰ τὴν ἀποκρυπτογράφησιν τῶν μεξικανικῶν ἰδεογραφικῶν χειρογράφων, καὶ ὁ ἐθνολόγος G. Höltker, ἐρευνητῆς ἐπὶ τριετίαν (1936—1939) ἐν Νέᾳ Γουϊνέᾳ. Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Ἰνστιτούτου συνετελέσθη τῷ 1932, ἔκτοτε δὲ προσήλθεν εἰς αὐτὸ μέγας ἀριθμὸς νεωτέρων συνεργατῶν, ὧν οἱ πλείστοι ἱεραπόστολοι, εἰσχομίζοντες εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἰνστιτούτου ἀδιαλείπτως τὸ ἀπὸ τῶν ἐξωχριστιανικῶν χωρῶν πλούσιον καὶ πολύτιμον πηγαῖον ὕλικόν πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν. — Ἐν τῇ Ἱεραποστολικῇ Σχολῇ τοῦ Ἀγίου Γαβριήλ, ἡ πατὴρ W. Schmidt ἐπεδόθη εἰς τὰς πρώτας τοῦ γλωσσολογικᾶς μελέτας· ἐξ ἀφορμῆς δυσχερειῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἐπληροφόρου αὐτὸν ἱεραπόστολοι, ὅτι ἀντιμετώπιζον κατὰ τὴν ἐκμάθησιν τῶν ἐν Νέᾳ Γουϊνέᾳ καὶ Τογκὸ ἐπιχωριζουσῶν γλωσσῶν. Ἐντεῦθεν, ἀφετηρία τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιδόσεων τοῦ W. Schmidt ὑπῆρξεν ἡ γλωσσολογία, ὅπου καὶ ἀνεκάλυψεν ὁ ἴδιος τὴν κλησίν του ὡς θεολόγου. Ἡ γλωσσολογία ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἡ κλεις πρὸς τὴν ἐθνολογίαν, αὕτη δὲ κλεις πρὸς τὴν θρησκευολογίαν, ἥτοι πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς θρησκείας ὡς καθολικοῦ γεγονότος καὶ τῶν ἐπὶ μέρους θρησκευμάτων τῶν διαφόρων λαῶν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ πολιτισμοῦ των. Ὁ τομεὺς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐδικοτήτός του, ὡς αὕτη τελικῶς διεμορφώθη, ὑπῆρξεν ἡ θρησκευολογία ἐπὶ γλωσσολογικῆς καὶ ἐθνολογικῆς βάσεως. Αἱ ἀπέραντοι γνώσεις τοῦ Schmidt ἐπὶ τῶν διαλέκτων τῶν λαῶν τῆς Ὠκεανίας καὶ τῆς Ἀσίας ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς ἐμβάθυνσιν τῶν γλωσσικῶν καὶ ἐθνολογικῶν ἐρευνῶν του τηλικαύτην, ὥστε δὲν ἐβράδυνεν οὗτος νὰ ἐπιβληθῇ ὡς αὐθεντία εἰς τὴν Γλωσσολογίαν καὶ Ἐθνολογίαν. Ἡδῆ εἰς τὰ πρώτα αὐτοῦ ἐθνολογικὰ δημοσιεύματα εὐρίσκειται ἄφθονον ὕλικόν, παραδοθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων πρὸς ἐπιστημονικὴν διεξεργασίαν. Τριουτοτρόπως ὁ Schmidt, ἀπὸ τῆς Ἱεραποστολῆς παιδιόθεν ἀφορμηθεὶς, εἰς τὴν Ἱεραποστολὴν διέθεσε τοὺς πλούσιους καρποὺς τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Καὶ τὸ περιοδικὸν «Anthropos» ἴδρυσεν χάριν τοῦ γλωσσολογικοῦ, ἐθνολογικοῦ καὶ θρησκευολογικοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἱεραποστόλων καὶ ἐπὶ δεκαετηρίδας ὄλας διηύθυνεν αὐτό, τῇ συνεργασίᾳ πολυαρίθμων ἱεραποστόλων, κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἀλλὰ καὶ τινων προτεσταντῶν, ἀνηκόντων εἰς διάφορα ἔθνη καὶ τάγματα.

Τῷ 1897, εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν, ἐσκέφθη νὰ ἰδρῦσῃ Πανεπιστήμιον τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἐν Κίνα, καὶ δὴ ἐν Yenchowfu (ἐπαρχ. Shantung), τῷ κέντρῳ τοῦ Κομφουκιανισμοῦ, τῷ δὲ 1898 ἐσχεδίασε τὴν ἴδρυσιν Πανεπι-

συγγραφικῆς του δράσεως ἐπιθί: Christos... (ἐν' ἀν.) I, σελ. 7, εἰς ὃ συλλογικὸν ἔργον εἰσφέρει τὴν μονογραφίαν: Die Religion der Primitiven (I, σελ. 549—578).

στημίου τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἐν Salzburg. Βραδύτερον εἰργάσθη διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Fu Jen ἐν Πεκίνῳ καὶ διὰ τὴν κατολικὴν Κινεζικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν. Τῷ 1910 μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὴν ἔδρυσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ Ἱεροποστολικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Münster, ἀπὸ δὲ τοῦ 1912 καθιέρωσε τὰς «διεθνεῖς θρησκευολογικο-ἔθνολογικὰς ἐβδομάδας»¹ (Internationalen religions-ethnologischen Wochen), πέντε μεταξὺ 1912-1929, ἐν Löwen (1912 καὶ 1913), Tilburg (1922), Mailand (1925) καὶ Luxenburg (1929), τὸ μὲν πρὸς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, τὸ δὲ πρὸς ἐπιμόρφωσιν τῶν Ἱεραποστόλων, προαγαγὼν οὕτως ἐξόχως τὴν Ἱεραποστολικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐργασίαν τῆς Ἐκκλησίας του. Περιφῆμοι ὑπῆρξαν αἱ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαλέξεις του μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον², συναποτελέσασα: δγκῶδες βιβλίον, ὄπερ ἐδημοσιεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὑπὸ ψευδώνυμον μὲν εἰς πρώτην ἔκδοσιν³, ὑπὸ τὸ ὄνομά του δὲ εἰς δευτέραν⁴. Προσεπλήθησε τότε νάποδείξῃ, ὅτι τὸ ὄλον κείμενον τῶν Εὐαγγελίων ἔχει μετρικὴν καὶ στροφικὴν δομὴν, ὅτι δηλ. λογοτεχνικῶς ἀνήκει εἰς τὴν ποίησιν⁵. Τὴν προσοχὴν τῶν εἰδικῶν θεολογικῶν κύκλων ἐφευκλύσατο ὁ Schmidt διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν λαογραφικῶν του γνώσεων εἰς ἐξηγητικὰ προβλήματα, ἰδιαίτερος εἰς προβλήματα τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως.

Εἰς τὸ τρίτομον ἀπολογητικὸν ἔργον: «Religion, Christentum, Kirche», ὄπερ ἐξεδόθη τῷ 1911 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν G. Esser καὶ J. Mausbach (Bd. I, σελ. 479-632), ἐδημοσίευσεν ὁ W. Schmidt πρωτότυπον πραγματείαν ὑπὸ τίτλῳ: «Ἡ πρωταποκάλυψις ὡς ἀρχὴ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ» (Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes)⁶, ἐν ἣ τὸ πρῶτον δι' ἐξωδογματικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ δεδομένων ἐρεῦνης ὑπεστήριξε τὸν μονοθεϊσμόν ὡς τὴν πρωτοθρησκείαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ Βίβλῳ. Ἡ πραγματεία αὕτη ἐξεδόθη καὶ ἐν γαλλικῇ καὶ ἀγγλικῇ μεταφράσει⁷. Ἐν ἔτος βραδύτερον (1912) ἀνεδημοσίευσεν

1. *Wilhelm Schmidt*, La Semaine d' Ethnologie religieuse. Cours d' introduction à la Science comparée des religions, tenu à Louvain du 27 août à 4 Septembre 1912, ἐν: *Anthropos* 7 (1912), σ. 1049-1055.

2. *Wilhelm Schmidt*, Übersicht der Christus-Vorträge (Wien - Mödling 1921).

3. *Arnoldus Fabricius* (=Wilhelm Schmidt), Ein Jesus-Leben (σελίδες 808), Zürich-Altstetten 1944.

4. *Wilhelm Schmidt*, Ein Jesus - Leben², Bd. I (σελ. 272), Bd. II (σελίδες 432). Wien 1948.

5. Ἐν τῷ ἀριθμητικῷ καταλόγῳ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Schmidt, τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ *Fritz Bornemann*, Verzeichnis der Schriften von P. W. Schmidt S. V. D. (1868-1954), ἐν: *Anthropos*, Band 49 (1954), 385-432, αἱ ἐργασίαι αὗται (ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων) ἀναγράφονται εἰς πλῆρεις τίτλους ὑπ' ἀριθμοὺς 298, 306, 307, 308 καὶ 309.

6. Καὶ ἀναλλοιώτως εἰς τρεῖς ἀνατυπώσεις (Kempten- München, ἐν ἀνατυπώσει τοῦ Bd. I τοῦ ὡς ἔνω Περιδικοῦ, *1913, *1920, *1921) σελ. 481-636 καὶ *1923 (αὐτόθι, Bd. I, σελ. 539-697) καὶ αὐτοτελῶς (αὐτόθι 1913, 1920, 1921).

7. Γαλλικὴ μεταφράσις: *La Révélation Primitive et les données actuelles*

σειράν πραγματειῶν του, δημοσιευθεισῶν τὸ πρῶτον γαλλιστί, ἐπεξεργασμένην γερμανιστί ὡς ἱ τόμον τοῦ ἔργου του: «Der Ursprung der Gottesidee». Διὰ τοῦ ἔργου τούτου καὶ ὁμοίων καὶ διὰ τῆς πραγματείας του: «Ethnologische Bemerkungen zu theologischen Opfertheorien» (1912)¹, ὁ Schmidt ἐγνώσθη εἰς τὴν δυτικῶν δόγματος θεολογίαν ὅλου τοῦ κόσμου, ἰδιαίτερώς μεταξὺ τῶν Ἀπολογητῶν καὶ ἐρμηνευτῶν καὶ ἐστερέωσε φήμην, ἣν ἐδ:καίωσε καὶ ἡ μετέπειτα πλουσία καὶ σπουδαία συγγραφικὴ δρασίς του². Ἐπὶ τῆ 60ετηρίδι του (1928), ὁ συνεργάτης του W. Koppers ἐξέδωκεν ὅπὸ γαλλικὸν τίτλον τιμητικὸν τόμον, ἔνθα ἐδημοσιεύθη καὶ πλήρης κατάλογος τῶν συγγραμμάτων του, πραγματειῶν του καὶ ἄρθρων του³.

Τὸν ἱ τόμον τοῦ σπουδαιότητος τῶν ἔργων του: «Der Ursprung der Gottesidee» ἠκολούθησαν ἕτεροι 10, ἦτοι ἐν ὄλῳ 11, ὁ δὲ 12ος καὶ τελευταῖος κατελείφθη ἐν χειρογράφῳ.

Τῷ 1925 ἐκλήθη ὁ Schmidt ὡς Καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας καὶ Γλωσσολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης, συγχρόνως δὲ καὶ ὡς διευθυντῆς τοῦ Ἐθνολογικοῦ Τμήματος τῆς ἱεραποστολικῆς Ἐκθέσεως τοῦ Βατικανοῦ (Exposition Vaticane des Missions). Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Schmidt ὀφείλεται ἡ ἐν Λατερανῷ τῆς Ρώμης Ἰδρυσις ἱεραποστολικῶν ἔθνολογικῶν Μουσείων, οὗ διοργανωτὴν καὶ διευθυντὴν ὠνόμασαν αὐτὸν ὁ Πάπας Πίος ΙΑ' κατ' Ὀκτώβριον 1926. Ἐπὶ τὴν ἰδιότητα ταύτην εἰργάσθη ἐπὶ 12 ἔτη (1926—1938), κινούμενος μεταξὺ Ρώμης καὶ Βιέννης πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς. Διὰ τοῦ Μουσείου τούτου τὸ μὲν Ἱεραποστολικὸν Κέντρον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπέκτησε πολύτιμον ἄπὸ τῶν ἐξωχριστιανικῶν λαῶν ὕλικὸν διὰ τὸν ἐποπτειακὴν καὶ καθόλου ἐπιστημονικὴν σπουδὴν τῶν θρησκευμάτων τῶν λαῶν τούτων ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ πολιτισμοῦ των πρὸς ἔθνο-

de la science d'après l'ouvrage allemand du R. P. W. Schmidt (trad. par A. Lemouneyer) Paris 1914. Ἀγγλικὴ μετάφρασις: Primitive Revelation (transl. by Joseph J. Baierl) London 1939.

1. ἐν: Jahrbuch des Missionshauses St. Gabriel (Wien - Mödling) 1 (1922) σελ. 168.

2. Εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1910 καὶ ἐξῆς δρασίαν του ἐμπέουσιν αἱ ἐργασίαι του: Die Stellung der Pygwaenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen (1910) ἐν τῇ ὁποίᾳ προβάλλει ἡ εὐραία ἔθνολογικὴ θάσις, ἐφ' ἧς ἀδιασίστως ἐστηρίχθη ἡ παρ' πρωτομονοθεϊσμοῦ (Urmonotheismus, ἴδε κατωτέρω) θεωρία του.—Der Ursprung der Gottesidee (I. 1912. 21928. II, 1928-9).—Kulturkreise und Kulturschichten in Südamerika (1914).—Die Uroffenbarung Gottes (1912).—Ethnologische Bemerkungen zur theologischen Opfertheorien (1922).—Menschheitswege zum Gotterkennen (1923).—Die geheime Jugendweihe eines australischen Urstammes (1923).—Völker und Kulturen. Eine Kulturgeschichte (1924 ἐξ., ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ W. Koppers).—Die Sprachfamilien und Sprachkreise der Erde (1926).

3. Publication d'homage offerte au Père Wilhelm Schmidt (1928).

4. Εἰς τὸν Πάπαν τούτον ἀφιερῶνται ἡ νεκρολογία: Wilhelm Schmidt, In Memoriam Papst Pius XI, ἐν: Anthropos, 34 (1939), σ. 1-3.

λογικὴν καὶ θρησκευολογικὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν ἱεραποστόλων, ἡ δὲ περιφερειακὴ ἀγὰ τὸν κόσμον Ἱεραποστολὴ πολύτιμον ἐκπροσώπησιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ ἔργου τῆς ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς εἰργάζετο εἰς τὰ ἐξωχριστιανικὰ ἔθνη. Τῷ 1930 ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ τὸ ἔργον του : « Ἐγχειρίδιον τῆς συγκριτικῆς Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων πρὸς χρῆσιν παραδόσεων ἐν Πανεπιστημίῳ, Σεμιναρίοις κλπ. καὶ πρὸς κατ' ἴδιαν μελέτην. Προέλευσις καὶ ἐξέλιξις τῆς θρησκείας. Θεωρίαι καὶ γεγονότα »¹, ὅπερ εὐθὺς μετεφράσθη γαλλιστὶ (1931) καὶ ἀγγλιστὶ (1931), εἶτα δὲ καὶ ἰσπανιστὶ εἰς δύο ἐκδόσεις (1932 καὶ 1941), ἰταλιστὶ εἰς 4 ἐκδόσεις (1934, 1938, 1943, 1948), ἀκόμη καὶ κινεζιστὶ (1948)².

Τῷ 1938 ὁ Schmidt μετῆνεγκε τὴν ἔδραν αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰνστιτούτου Anthropos ἀπὸ Βιέννης εἰς Fribourg τῆς Ἑλβετίας, ὅπου εἰργάσθη διὰ τὴν παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης Ἰδρυσιν (1944) εἰδικοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τὴν ἱεραποστολικὴν ἐπιστήμην. Ὡς ἐντεταλμένος κατ' ἀρχάς (1939), τακτικὸς ἔπειτα καθηγητὴς τῆς Ἐθνολογίας, τῆς θρησκευολογίας καὶ τῆς Ἱεραποστολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ³ ὁ Schmidt ἐσημείωσε δρᾶσιν ἐξαιρέτως γόνιμον, ἧτις ἐσυνεχίσθη ἀνευ κάμψεως μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Εἰς αὐτὸ δὲ κατέλιπε καὶ τὴν ἀξιολογωτάτην ἐθνολογικὴν συλλογὴν του. Διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλβετικοῦ τύπου διετυπώθησαν ὕμνοι θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἐκλιπόντα.

Τῷ 1948, ἀποσυρθείς τῆς τακτικῆς καθηγεσίας εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 80, ἐσυνέχισεν ὡς Ὁμότιμος Καθηγητὴς τὴν δρᾶσίν του διὰ διαλέξεων μέχρι τοῦ 1951. Τῷ 1949 μετεβίβασε τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ « Anthropos », ἣν ὑπευθύνως ἀνεῖχεν ἐπὶ 25 ὄλα ἔτη (1906-1922, 1937-1949) εἰς τὸν πατέρα F. Bornemann (S.V.D.), εἰς τὸν αὐτὸν δὲ μετεβίβασε καὶ τὴν διεύ-

1. Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte zum Gebrauch für Vorlesungen an Universitäten, Seminarien usw. und zum Selbststudium. Ursprung und Werden der Religion. Theorien und Tatsachen (Münster i. W. 1930). Ἐν ταῖς καταλοίποις τοῦ Schmidt εὐρέθη χειρόγραφος ἐπεξεργασία τοῦ ἐντύπου τούτου πρὸς νέαν ἐκδοσιν ὑπὸ τίτλον : Vorarbeiten für eine Neuauflage des « Handbuches der vergleichenden Religionsgeschichte ».

2. Πλήρεις τίτλους τῶν ἐκδόσεων τούτων ἴσα ἐν : Fritz Bornemann, Verzeichnis der Schriften von P. W. Schmidt S.V.D. (1868—1953), ἐν : Anthropos, Bd. 49 (1954), σελ. 386 ἔξ. ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 433 (γαλλιστὶ), 434 (ἀγγλιστὶ) 450, 541 (ἰσπανιστὶ), 474, 520, 557, 588 (ἰταλιστὶ), 559 (κινεζιστὶ).

3. Τὸ ἐναρκτήριον μάθημα αὐτοῦ τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1939 περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἐθνολογίας πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ πρὸς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν κατελείφθη ἐν χειρογράφῳ ὑπὸ τίτλῳ : « Antrittsvorlesung in Freiburg », δημοσιευθὲν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ συλλογῇ τῶν καταλοίπων του : Wilhelm Schmidt, S.V.D.f, Aufsätze und Vorträge (Micro-Bibliotheca Anthropos, Vol. 17) Posieux (Fribourg), Schweiz 1954, σελ. 350—377.

θυσιν τοῦ Ἰνστιτούτου «Anthropos» τῷ 1950, εἰς ἡλικίαν 82 ἐτῶν (ὁ Bornemann συνεχίζει ἔκτοτε μετὰ νεωτέρων συνεργατῶν τοῦ Schmidt, ἀδελφῶν τοῦ αὐτοῦ Τάγματος, τὸν ἔργον τοῦ Schmidt), ἔκτοτε δ' ἀφιερῶθη πλέον ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κυρίου ἐπιστημονικοῦ ἔργου, εἰς δ' ἀνήλωσεν ὅλην του τὴν ζωὴν καὶ ὑπερ φέρει τὸν τίτλον: «Ἡ προέλευσις τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας» (Der Ursprung der Gottesidee). Τοῦτου ἐπιτομὴν ἐδημοσίευσεν καὶ γαλλιστί, χάριν τῶν γάλλων ἀναγνωστῶν του (Origine et évolution de la Religion). Τὸ ὅλον ἰδιόγραφον ἔργον του τοῦτο περιλαμβάνει 10.000 σελίδας. Ὁ 11ος τόμος αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη μεταθανατίως, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1954, ὁ δὲ 12ος, ὁ τὸ ὅλον ἔργον συγκλείων, τελεῖ ἡδὴ ὑπὸ τὰ πιεστήρια. Τέλος τῷ 1951 ἔγραψε τὸν Πρόλογον (Vorwort, σ, I—XIII) εἰς τὸ σπουδαῖον τρίτομον συλλογικὸν ἔργον: «Christus κλπ.» (ὁ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω).

Ἐπιφανῆ εὐαγγελικὰ ἰδρύματα ἐν Οὐψάλῃ καὶ Ὁξφόρδῃ ἐκάλεσαν αὐτὸν διὰ παραδόσεις, ὡς καὶ ἡ εὐαγγελικὴ Σχολὴ τοῦ Princeton University.

Ἐκ τῶν 6 τίτλων του ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος, οἱ 4 ἀπενεμήθησαν αὐτῷ ὑπὸ Θεολογικῶν Σχολῶν (Βουδαπέστης, Βόννης, Löwen καὶ Salzburg).

Μετὰ βραχείαν ἀσθένειαν, ἐκοιμήθη γαλήνιος τὴν 10 Φεβρουαρίου 1954, εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν. Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ ἔκτακτα ἰδιαίτερα τεύχη ἐπληροφόρησαν περὶ τῆς ζωῆς του καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασίων του¹.

1. *Fritz Bornemann* (S.V.D.), P. Wilhelms Schmidts Bedeutung für die Theologie (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς: Schweizerische Kirchenzeitung, 122. Jhrg., Nr 28 τῆς 15 Juli 1954, σελ. 337-3'19). Τοῦ αὐτοῦ, P. Wilhelm Schmidt SVD zum Gedächtnis.—P. Wilhelm Schmidt SVD in memoriam.—In memoriam P. Wilhelm Schmidt SVD (16. 2. 1868-10. 2. 1954)—Beilage dem Heft 1/2 des «Anthropos», Jhrg. 49, 1954, ἐνθα καὶ τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα:

«Ephemeridis et Instituti Anthropos fundatori, qui in rei linguisticae atque ethnologicae studio per sex pere decennia strenue laboravit, ambarum scientiarum systemata grandia delineavit, linguas insularum Oceaniae cum Asiae Australis arctissime conjunctas esse demonstravit, australici pariter continentis linguarum ordinem primus ostendit, historicae ethnologiae methodum excolere semper satagit, pygmaeos specialiter aliosque populos primitivos explorandos curavit eisdemque ipse omnem operam dedit monumenta imprimis colligens et interpretans eorum in supremum numen fidei, missionarios ad scientiam ethnologicam augendam impense fovit, museum missionario-ethnologicum Lateranense sub auspiciis Pii Papae undecimi constituit, in universitatibus per triginta annos docuit, Vindobonae primo deinde Friburgi Helvetiorum, multos qui opus suum continuarent instruxit et excoluit atque exemplo suo ad scientiarum amorem inflammavit, in gratiae memoriae signum».

Πρὸς καὶ: *Alfonse Menoud*, Le R.P. Wilhelm Schmidt, S.V.D. (1868 1954), ἐν: La Liberté (Suisse) 13 Febr. 1954, σελ. 6 ἐξ.—P. Dr *Joseph Henninger* (SVD), Das

Μετὰ τοῦ ἀσιδίμου ἀνδρός διετελοῦμεν εἰς προσωπικὴν ἀλληλογραφίαν. Τὴν τελευταίαν τουπραγματεῖαν ἰπέστειλεν ἡμῖν μετ' ἰδιογράφου ἀφιερώσεως καὶ χρονολογίας 23.12.53. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς γράμμα του κατ' Ἰανουάριον 1954, ἀντευχετήριον ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἑτει, ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον, ἕνα μῆνα πρὸ τῆς κοιμήσεώς του.

II

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ *Schmidt* εἶναι πολλαπλοῦν: γλωσσολογικόν, ἐθνολογικόν, θρησκευτολογικόν, θεολογικόν καὶ ἱεραποστολικόν.

Ὡς γλωσσολόγος ὁ *Schmidt* παρουσιάζει ἐκδήλον ὁμοίότητα πρὸς τὸν ἐν Ὁξφόρδῃ δρᾶσαντα γλωσσολόγον, ἐθνολόγον καὶ θρησκευτολόγον F. Max Müller (1823—1900), τὸν ἐκ Dessau τῆς Γερμανίας, τὸν θεμελιωτὴν τῆς θρησκευτολογικῆς ἐπιστήμης καὶ εἰδικώτερον τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ὡς ἐπιστήμης. Ὡς οὗτος, οὕτω καὶ ὁ *Schmidt* ἐφφρῶνει, ὅτι ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία εἶναι ἡ βασικὴ, ἡ θεμελιώδης προϋπόθεσις καὶ ἡ κλεις πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν κατανόησιν τῆς ζωῆς τῶν ἐθνῶν, καθόλου τε καὶ τῆς θρησκειακῆς ἰδίᾳ. Τόσον ὁ Müller, ὅσον καὶ ὁ *Schmidt* διετελέσαν διάσημοι θρησκευτοδίφαι καὶ θρησκευτολόγοι, διότι προὔπηρξαν διάσημοι γλωσσολόγοι. Διὰ τῆς γλώσσης εἰσέδουον εἰς τὰς ἐννοίας, ἤρχοντο εἰς ἀμυσον ἐπαφήν πρὸς τὰ κείμενα, συνελάμβανον τὸ νόημά των καὶ ἀπεδίδουον ὀρθῶς ἀπὸ τῶν πρώτων πηγῶν τὰ διανοήματα καὶ θεωρήματα καὶ τὰς πίστεις τῶν λαῶν. Ἡ διαδρομὴ, ἣν ἠκολούθησαν ἀμφοῖτεροι, ὑπῆρξεν: ἀπὸ τῆς γλωσσολογίας διὰ τῆς ἐθνολογίας εἰς τὴν θρησκευτολογίαν².

Ὡς ἐθνολόγος ὁ W. Schmidt ὑπῆρξεν εἰς ἕκ τῶν ἐκπροσωπευτικωτέρων τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐρευνητῶν τῆς ἐποχῆς του. Συγκεντρῶν πάσης

Erbe P. Wilhelm Schmidts, ἐν: «Die Österreichische Furche» (Wien) 10. Jhrg., Nr 19, 18 Mai 1954, σελ. 6 ἐξ. — W. Koppers, Professor Pater Wilhelm Schmidt †(=Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, LXXXIII, 1954).—Fritz Bornemann, Verzeichnis der Schriften von P. W. Schmidt S.V.D. (1868-1954), ἐν: «Anthropos», Bd. 49, 1954, σελ. 385-432 καὶ ἀποτελεῖ: Posieux (Fribourg)—Schweiz 1954.—Τοῦ αὐτοῦ, P. W. Schmidts Aufsätze und Vorträge (Micro-Bibliotheca Anthropos, Vol. 17), ἐν: «Anthropos», Bd. 49, 1954, σελ. 663-668 καὶ ἀποτελεῖ: Posieux-Fribourg (Schweiz) 1954.—Πρβλ. καὶ: Festschrift P. W. Schmidt, hrsg. von W. Koppers (Wien 1928).—Zum 60. Geburtstage von Dr theol. h. c. P. Wilhelm Schmidt (Dortmund 1928).

1. Sexualismus, Mythologie und Religion in Nord-Australien (=Anthropos, Bd. 48, 1953) Posieux (Fribourg) 1953. Αὕτη, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ ἴδιος, ἀποτελεῖ μέρος μεζονος, ἐκ 360 γραφομηχανημένων σελιδων, μελέτης του ὑπὸ τίτλον: «Totemismus in Australien», ἐμπεριλαμβανομένης εἰς τοὺς II-III τόμους τοῦ ἐπίσης πολυτόμου ἔργου του: «Vorstudien zu einer Geschichte der Kultur».

2. Πρβλ. Arnold Burgmann, P. W. Schmidt als Linguist (=«Anthropos», Bd. 49, 1954, σελ. 627—658) Posieux (Fribourg)—Schweiz 1954.

φύσεως πηγαῖον ὑλικὸν καὶ ὑποβάλλον αὐτὸ εἰς διεξουχιστικὴν ἔρευναν, ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλος λαοδίφης. Οὐ μόνον συνεκέντρωσε πλούσιον ὑλικὸν περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς φαινομενολογίας πολυαριθμῶν καὶ ποικιλωνύμων λαῶν, ἰδιαιτάτα λαῶν πρωτογόνων, ἀλλὰ καὶ ἐπέτυχε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ζωῆς των καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ψυχικῆς των ἰδιοσυστάσεως τὰ ποικίλα φαινόμενα, μάλιστα τὰ θρησκευτικὰ¹.

Ἡ ἐξέχουσα θέσις, ἣν κατέκτησεν ὁ Schmidt ἐν τῇ συγχρόνῳ διεθνεί Ἐπιστήμῃ ὡς θρησκευτολόγος ὀφείλεται εἰς τὴν γλωσσολογικὴν ἀφετηρίαν καὶ εἰς τὸ ἐθνολογικὸν πλαίσιον τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν του. Αἱ κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἐργασίαι τοῦ Howitt², Parker³, Man⁴ καὶ Lang⁵ ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τοῦ Schmidt ἐπὶ τοὺς συγχρόνους πρωτογόνους λαοὺς, περὶ ὧν, ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῆς ὅλης ζωῆς των, διεπίστωσεν, ὅτι αἱ ἠθικοθρησκευτικαὶ των παραστάσεις ὑπενημιζοῦσι καὶ θεδαιοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς Βιβλικῆς ἀποκκλύψεως ὡς πρὸς τοὺς πρώτους ἀνθρώπους. Ἰδίᾳ παρὰ τοῖς πρωτογονωτάτοις πρωτολαοῖς, τοῖς Πυγμαίοις τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, ὡς καὶ παρὰ τοῖς νοτιανατολικοῖς Ἀυστραλοῖς διεπίστωσεν ὁ Schmidt ὑπάρχουσαν ἀπλήν μὲν τινα καὶ οἶονεὶ παιδικήν, ἀλλὰ γνησίαν καὶ ὑψηλόφροναν ἠθικὴν ἀντίληψιν: ἔκδηλον ἀλτροῦσμον, πρότυπον σχέσιν μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, σαφῆ ἔννοιαν τῆς ἰδιοκτησίας, ὑγιᾶς αἰσθημα αἰδοῦς καὶ σχεδὸν ἀδιάλυτον μονογαμίαν. Ἡ ἠθικὴ αὕτη τάξις ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς Ἐν ὕψιστον Ὄν, ὅπερ ἀδιδάκτως, ἀνευ οὐρανόθεν ἐξωθεν ἐπιδράσεως, νοεῖται πανταχοῦ παρὸν, ἀναρχον καὶ ἀπειρον, παντοδύναμον, κύριον τοῦ θανάτου, ὡς νομοθέτης, νομοδότης καὶ νομοφύλαξ, ἀγαθοδότης, κριτῆς ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, ἀμείπτῃς Ἐκείνου καὶ τιμωρὸς τούτου μέχρι καὶ τῆς

1. Fritz Bornemann, P. W. Schmidt als Ethnologe (=«Anthropos», Bd. 50, 1955, Fasc. 1/2) Posieux (Fribourg)—Schweiz 1955.

2. *En. Journal of the Anthropological Institute* (1887-1888). The Native Tribes of South-East Australia (London 1904).

3. K. Langloh Parker, Australian Legendary Tales (Melbourne 1887).—More Australian Legendary Tales (London 1898). The Euahlay Tribe (London 1905).

4. E. H. Man, On the Aboriginal Inhabitants of the Andamanesen Islands (London 1883).

5. Andrew Lang, The Making of Religion (London 1898. 2 1900. 3 1909).—Magik and Religion (London 1901).—Myth, Ritual and Religion (αὐτόθι 1901).—Social origins (αὐτόθι 1903).—Custom and Myth (αὐτόθι 1904).—The Secret of the Totem (αὐτόθι 1905) καὶ διάφορα ἄρθρα του ἐν τοῖς Ἐπιστημονικοῖς: *Journal of the Anthropological Institute*, *Man*, *Folklore*, *Anthropos*, *Edinburgh Review*, *Fortnightly Review* (1895-1905).

ἐπέκεινα ζωῆς. Πλήρεις εὐλαβοῦς δέους οἱ λαοὶ οὗτοι αἴρουν τὰ θλέμματα αὐτῶν πρὸς τὸ Ὑψίστον Ὄν, προσεύχονται πρὸς αὐτὸ μεθ' ἀπλῆς παιδικῆς ἐμπιστοσύνης καὶ προσφέρουσιν αὐτῷ τὰ πρωτόγια ἐκ τῆς κυνηγετικῆς λείας καὶ τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Εἰς τινὰς δὲ τούτων λαοῦς, τοὺς πρωτογονωτάτους, ἢ περὶ τοῦ Ὑψίστου Ὄντος ἔννοια εἶναι τόσον ὑψηλή, ὥστε τοῦτο νοεῖται ἀνευθεὲς λατρείας καὶ ἢ πρὸς αὐτὸ ἀνάτασις περιορίζεται εἰς ἀλαλήτους στοχασμούς.

Χάριν τῆς ἐπιτοπίου ἐρεύνης καὶ μελέτης τοῦ ἠθικοῦ τούτου μονοθεϊσμοῦ τῶν συγχρόνων πρωτογόνων, ὁ Schmidt διωργάνωσεν ἐπιστημονικὰ συνεργεῖα καὶ ταξείδια, τῇ πλουσίᾳ χορηγία Πίου τοῦ ΙΑ' : Ὁ πατὴρ M. Gusinge ἀπῆλθεν ἐπαινελημμένως πρὸς τοὺς Ἰνδιάνους τῆς Γῆς τοῦ Πυρός (συνοδευθεὶς εἰς ἐν ταξιδιόν του καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς W. Koppers) καὶ ἀκολούθως πρὸς τοὺς Πυγμαίους τοῦ Κογκό καὶ πρὸς τοὺς Βουσαίους (Βουσαμάνους) τῆς Ν. Αὐστραλίας—ὁ πατὴρ Schebesta ἀπῆλθεν ὡσαύτως πρὸς τοὺς παρὰ τὸ Κογκό καὶ ἐν Μαλάκᾳ Πυγμαίους—ὁ πατὴρ M. Vanoverbergh πρὸς τοὺς Νεγρίτο τῆς Λουζόν, ὁ πατὴρ Schumacher πρὸς τοὺς Πυγμαίους Κίβου, ὁ πατὴρ V. Lebzelter πρὸς τοὺς Βουσαίους κ.ἀ.ἀ.—Ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων ταξιδίων διεπιστώθη καὶ συνεκεντρώθη πολυτιμώτατον διὰ τὴν ἔρευναν ὑλικόν, σχετικόν πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν πρωτογόνων, ὃ δὲ σπουδαιότατον : ὅτι τέως ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως, ἤτοι ὁ Μονοθεϊσμός καὶ ἡ Μονογαμία, εὐρέθη παρὰ τοῖς πρωτογόνοις καὶ ἄρα εἶναι ταῦτα ἀφετηριακοὶ θεσμοὶ τῆς ἀνθρωπότητος (Urmonotheismus - Urmonogamie). Διὰ τῆς ἐπιτάσεως τῆς ἐρεύνης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἢ πίστις εἰς ἐν Ὑψίστον Ὄν ἐβεβαιώθη οὐ μόνον παρὰ τοῖς πρωτογονωτάτοις λαοῖς, οἵτινες ὑπῆρξαν τὸ κατὰ προτίμησιν πεδῖον ἐρεύνης τοῦ Schmidt, ἀλλὰ καὶ παρὰ μεγάλους ποιμενικοὺς καὶ γεωργικοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Διεπίστωσε τ. ἔ. ὁ Schmidt, ὅτι δὲν εἶναι μόνον οἱ Πυγμαῖοι πεδία διαπιστώσεως πρωτομονοθεϊσμοῦ, ὅτι δηλ. τὸ ἠθικοθρησκευτικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ δὲν τελεῖ ἐν ἀναγκαίᾳ συναρτήσῃ πρὸς τὴν βραχυσωμίαν. Οἱ τόμοι II—IV (1929—1935) τοῦ μεγάλου ἔργου του : «Der Ursprung der Gottesidee» περιέχουσιν ἀφθονον ὑλικὸν ἀποδεικτικὸν μονοθεϊσμοῦ καὶ παρ' ἄλλοις πρωτογόνοις λαοῖς, ὧν αἱ πολιτιστικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ σχέσεις συγκρίνονται ὑπὸ τοῦ Schmidt καθ' ὁμάδας λαῶν καὶ κύκλων πολιτισμοῦ¹. Διὰ συνεχοῦς συγκρίσεως εἰσδύει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἀπώτερα χρονικὰ βᾶθη, μέχρις οὐ τέλος ἐν τῷ VI

1. Κατὰ τὸν Schmidt καὶ τὴν Βιενναίαν ἐθνολογικὴν Σχολήν, οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἔζησαν ἐν τῷ ἀρχικῷ πολιτισμῷ ὡς ἑνιαῖον σύνολον, ἐχωρίσθησαν καὶ ἔλαβον τρεῖς διαφόρους κατευθύνσεις : τὴν γεωργικὴν, διεπομένην ὑπὸ τοῦ μητριαρχικοῦ πολιτισμοῦ - τὴν ποιμενικὴν νομαδικήν, διακρινομένην διὰ τὸν πατριαρχικὸν πολιτισμόν, καὶ τὴν τοτεμικὴν, περιλαμβάνουσαν τοὺς κυνηγούς.

τόμῳ ἀνικνεῖται εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἀφετηριακοῦ θρησκειτικοῦ τύπου, εἰς τὴν πρωτοθρησκείαν. Ἐκ τῆς ἀποδείξεως δὲ τῆς ὑπάρξεως πρωταποκαλύψεως προέρχεται ὁ Schmidt ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν πλήρη κατάδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς βιβλικῆς ἀφηγήσεως δι' ἐξωβιβλικῶν ἐπιχειρημάτων. Τέλος, εἰς τοὺς τόμους VII—XII ἐρευνᾷ τοὺς ποιμενικοὺς νομαδικοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὓς θεωρεῖ φορεῖς τῆς παλαιοδιαθηκικῆς Ἀποκαλύψεως, ὅταν ἐρωτᾷ ἐάν οἱ λαοὶ οὗτοι «δὲν πρέπη νὰ χαρακτηρίζωνται μᾶλλον καὶ κυριολεκτικῶς ὡς μονοθεῖσται».

Διὰ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Schmidt ἐστράφη ἡ προσοχὴ τῆς ἐρεῦνης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἐρευνηταὶ δὲ, ποικίλας ἀκολουθοῦντες κοσμοθεωρητικὰς κατευθύνσεις, ἐργαζόμενοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου ἐρεῦνης, ἤχθησαν εἰς τὴν διαπίστωσιν καὶ εἰς τὴν ὁμολογίαν, ὅτι καὶ γεωργικοὶ ἔτι λαοὶ τῆς Δ. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ν. Ἀσίας ἐγνώριζον τὴν ἔννοιαν Ἐνὸς Ὑψίστου ὄντος.

Ἡ διαπίστωσις τῶν ἠθικοθρησκευτικῶν τούτων γεγονότων εἰς τομεῖς τόσοσιν ἀπομεμακρυσμένους καὶ τόσοσιν πρωτογόνους ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην ὑπερσίαν τοῦ Schmidt πρὸς τὴν θρησκειολογικὴν ἐπιστήμην, ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐθνολόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν θεολόγων, οἵτινες εἰς τὴν πίστιν ταύτην πρὸς Ἐν Ὑψίστον ὄν, πρὸς ἠθικὴν τάξιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πρὸς ἓν Ὑπερέραν κατεῖδον τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιβεβαίωσιν καὶ τὴν ἐξωδογματικὴν δικαίωσιν τῆς ἀληθείας τῆς Βιβλικῆς Ἀποκαλύψεως περὶ ἀρχικοῦ μονοθεϊσμοῦ (Urimonothetismus), ὡς καὶ τὴν ὅλην ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἀνέλιξιν τῆς θρησκειτικῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου μονοθεϊσμοῦ διὰ τῆς εἰς πολυθεϊσμοὺς πτώσεως εἰς ἀναζήτησιν πάλιν αὐτοῦ¹. Ὅντως δὲ, εἰς πάντας τοὺς πολυθεϊστικοὺς λαοὺς ἡ θρησκειολογικὴ ἐρευνα διεπίστωσε μονοθεϊστικὴν ἢ μονοθεΐζουσαν πίστιν, ἣτις ἀπὸ τοῦ μυχαιτάτου βάθους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐβεβαίωσεν τὴν ἀρχικὴν θρησκειτικὴν ἀφετηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ὑπάρχει πολυθεϊκὸν θρησκευμα ἄνευ μονοθεϊστικοῦ βάθους εἰς τρόπον, ὥστε ἡ μεγάλη θρησκειολογικὴ αὕτη διαπίστωσις ἀπέληξεν εἰς τὸ ἐκπληκτικὸν θέμα: «Μονοθεϊσμοὺς ἐν πολυθεϊσμοῖς», ἐν τῷ ὁποίῳ βλέπει τις τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν ἀνελισσομένην θρησκειτικῶς καθ' ὃν τρόπον ἐκδηγεῖται: ἡ Βιβλικὴ Ἀποκάλυψις.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Schmidt ἐγκείται κυρίως εἰς τὴν δι' ἐξωθεολογικῶν ἐπιστημονικῶν διαπιστώσεων ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ καθαρὸς ἠθικὸς μονοθεϊσμοὺς τῶν συγχρόνων πρωτογονωτάτων καὶ πρωτογόνων λαῶν ἀνικνεῖται μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπότητος, μὴ μόνον τελῶν ἐν γνησίᾳ ἱστορικῇ

1. Πρὸς. Fritz Bornemann, P. W. Schmidts Volesungen über den Entwicklungsgedanken in der ältesten Religion (Microbibliotheca Anthropos, Vol. 18=) «Anthropos», Bd. 49, 1954, σελ. 669-682. Posieux (Fribourg)—Schweiz 1954.

συναρτήσει μετὰ τῆς Βιβλικῆς Πρωταποκαλύψεως (Uroffenbarung), ἀλλὰ καὶ προερχόμενος ἐξ αὐτῆς : εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχικὸς Μονοθεϊσμός (Urimonotheismus) τῆς Βιβλικῆς Πρωταποκαλύψεως.

Ἐν τινι πραγματείᾳ του ἐν τῷ περιοδικῷ «Stimmen der Zeit»¹, ὁ Schmidt ἀνεπεξεργάζεται τὸ προσφιλὲς αὐτῷ θέμα τῆς ἀρχικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ καταλήγει εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι : ἡ πρώτη, ἡ ἀφετηριακὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς αὕτη προβάλλει ἀπὸ τῆς ἐρεύνης «ἐθνολογικῶς παλαιωτάτων λαῶν», συμφωνεῖ τόσον πλήρως πρὸς τὴν ἐν τῇ Γενέσει βιβλικὴν ἀφήγησιν τῆς ἀφετηριακῆς περιόδου τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε ἐπιβάλλεται ἡ παραδοχὴ γνησίας ἱστορικῆς συναρτήσεως τῶν δύο τούτων πηγῶν ἢ πληροφοριακῶν πεδίων, ὁπότε πάλιν, ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἡλικίας τῶν ἐθνολογικῶς παλαιωτάτων πληροφοριῶν, συνάγεται ἡ ὑψηλὴ ἡλικία τῆς βιβλικῆς πληροφορίας καὶ μετ' αὐτῆς ἡ γνησιότης τῆς.

Ἀποτελεῖ ὑψίστην ὑπηρεσίαν τοῦ Schmidt πρὸς τὴν Ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, ὅτι εἰς στιγμὰς, καθ' ἃς ὁ Ἐξελικτισμὸς (Evolutionismus) ἐκυριάρχει ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐνομιζέτο, ὅτι ἀνώτεραι μορφαὶ πολιτισμοῦ, σκέψεως, συναισθημάτων καὶ θρησκευτικότητος ἦσαν καρποὶ μακρᾶς ἐξελιξέως ἐκ τῆς ὑποστάθμης ἀδρου πρωτογονισμοῦ, ὁ Schmidt ἀπέδειξεν, ὅτι ἀκριβῶς εἰς τὴν σχεδὸν ἀφετηριακὴν ταύτην τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάθμην ὑπάρχουσι πνευματικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἀνατάσεις, περινοήσεις ὑψηλῶν ἀληθειῶν καὶ συναισθημάτων, ἀνατρέποντα ἄρδην τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν. Ἀπέδειξεν, ὅτι αὕτη στηρίζεται εἰς προκαταλήψεις καὶ εἰς a priori θέσεις, παρεισαγούσας βίᾳ εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀνύπαρκτα σχήματα καὶ τυποποιήσεις ἀναληθεῖς, ἧτοι στοιχεῖα νοθεύοντα τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Schmidt δι' ἐθνολογικῶν ἐπιχειρημάτων ἀπροσμάχητων. Ἡ στροφὴ τῆς ἰδιαίτερας προσοχῆς του πρὸς τὴν μελέτην τῶν Πυγμαίων λαῶν ἐνεῖχε μεγάλην ἀποδεικτικὴν ἀξίαν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἐξελικτισμοῦ· διότι ὁ Schmidt ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν λαῶν τούτων ἐκέρδισε τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἀπροσμετρήτου σημασίας γεγονότος, ὅτι, ἀκριβῶς παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις, οἵτινες εἶναι οἱ πρωτογονώτατοι τῆς ὕδρογείου, οἱ μάλιστα προσκείμενοι πρὸς τοὺς ἀφετηριακοὺς τύπους τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ οἵτινες εὐρίσκονται εἰς καθυστέρησιν καὶ στασιμότητα, κυριαρχεῖ ἡ πλεόν διαυγῆς θρησκευτικὴ ἰδέα, διαυγεστάτη τ. ἔ. πίστις εἰς Ἐν ὑψιστον Ὄν καὶ μονογαμικὸς θεσμός, συνέχων ἄριστα τὴν οἰκογένειαν. Μία τοιαύτη θρησκεία καὶ ἠθικὴ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἐξελικτικὸν ἀποτέλεσμα οὔτε τοῦ ἐσφαλμένως καλουμένου φετιχισμοῦ οὔτε τῆς προγονολατρείας οὔτε τοῦ παμψυχισμοῦ οὔτε τοῦ τοτεμισμού οὔτε τῆς μαγείας, ἀλλ' εἶναι

1. Die Schöpfungsgechichte der biblischen und ethnologischen Urzeit, ἐν : Stimmen der Zeit (Freiburg i. Br.) 134 (1938), 11, σελ. 295-305.

περιουσία ἐγγενῆς τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, οὐσιαστικὸν κατάλοιπον τῆς ἀρχικῆς Ἐποκαλύψεως (Utoffenbarung) τοῦ Ἐνὸς δημιουργοῦ Θεοῦ.

Ἡ μέθοδος τοῦ Schmidt ὑπῆρξεν ἡ ἱστορική, ἣν ἐνεκαίνισεν ἀρχόμενου τοῦ παρόντος αἰῶνος ὡς μέθοδον ἐρεύνης τῶν πολιτισμῶν ἡ Σχολὴ τῆς Κολωνίας ὑπὸ τὸν Δρα Graebner. Αὕτη, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἱστορικῆς μεθόδου εἰς τὴν Ἐθνολογίαν, φθάνει εἰς τὴν διαπίστωσιν ὁμοιοειδῶν κύκλων πολιτισμοῦ (Kulturkreise), διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ τυπικῶν χαρακτηριστικῶν (τῆς ζωῆς των, τῆς θρησκείας των, τῶν ἰδεῶν των), καὶ εἰς τὴν ταξινομήσιν τοῦ πολιτισμοῦ θάσει τῶν τυπολογικῶν τούτων γνωρισμάτων. Ἄλλ' ὁ Graebner δὲν εἶχεν εἰσέτι λυτρωθῆ πλήρως ἀπὸ τοῦ ἐξελικτισμοῦ καὶ δὲν εἶχε συναγάγει πάσας τὰς συνεπειὰς τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, ἰδίᾳ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Εἰς τὸν πατέρα Schmidt ἀνήκει ἡ τελειοποίησις τῆς μεθόδου ταύτης καὶ ἡ κατάδειξις τῆς ἀλληλεξαρτήσεως πάντων τῶν στοιχείων, ἅτινα συνθέτουσιν ἓνα κύκλον πολιτισμοῦ: οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, θρησκευτικῶν. Ἐνῶ ὁ Graebner εἶχε μελετήσει πρὸ πάντων τοὺς λαοὺς τῆς Αὐστραλίας, ὁ Schmidt ἐφήρμοσε τὴν μέθοδόν του εἰς τὴν προσεκτικὴν ἐξέτασιν τῶν πολιτισμῶν τῆς Ὠκεανίας (Μελανησίας, Πολυνησίας, Ἰνδονησίας), τῆς προκολομβιανῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας.

Δέον νὰ ὑπογραμμισθῆ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Schmidt εἶναι ἀπηλλαγμένον θεολογικῶν προϋποθέσεων καὶ ἀπολογητικῶν τάσεων. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ, τ. ἔ. ἀντικειμενικὴ διεξεργασία τῶν πραγματικῶν δεδομένων. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀνέτρεψε τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν καὶ ἀπεκάλυψε τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης Ἱστορίας, τὸν Θεὸν αὐτόν, ἐγκεκρυμμένον εἰς τὰ μυχιαίτατα δάθη τῆς ψυχῆς τῶν πρωτογονωτάτων ἀνθρώπων, πρὸς πλήρη δικαίωσιν τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τοῦ χαρακτηρισθέντος τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ὡς φύσει χριστιανικὴν (: «anima naturaliter christiana»¹) καὶ συνεπῶς ἐξωπλισμένην ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας διὰ τῶν προχριστιανικῶν ἐκείνων διαισθήσεων καὶ πεποιθήσεων, αἵτινες καθίσταν αὐτὴν φυσικὸν καὶ ἀβίαστον ὑποδοχέα τῆς ἐν ἀνθρώποις παρουσίας τοῦ Ἐνὸς Θεοῦ ἐν Χριστῷ.

Ὁ Schmidt ἔστρεψε τὴν προσοχὴν οὐ μόνον τῶν θρησκευτολογικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱεραποστολικῶν καὶ ποιμαντικῶν κύκλων ἐπὶ τὰ ἐξωχριστιανικά θρησκευτάματα καὶ τοὺς τύπους ἐκδηλώσεως αὐτῶν, καταδείξας τὸν τρόπον πρὸς διεκμελέτησιν καὶ κατανόησιν αὐτῶν. Ἀπέδειξεν ὁ Schmidt, ὅτι

1. Apologeticus 7 PL, I, 376-377). Πρὸς καὶ *Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου*, Ἡ Ἱστορία τῶν θρησκευμάτων καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ θεολογίᾳ (Ἀθῆνα 1938), σελ. 166 εἰς.

και παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς πρωτογόνοις ἢ θρησκεία εἶναι ἀνάγκη τῆς ζωῆς, περικλείουσα και τὴν Ἡθικὴν ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ.

Ὁ ἱστορικὸς ἐπιστημονικὸς χαρακτήρ τῆς ἐρεύνης τοῦ Schmidt, ὡς αὕτη προβάλλει ἐν τῷ πολυτόμῳ ἔργῳ του : «Der Ursprung der Gottesidee», καταφαίνεται και ἐν τῷ προσπαθείᾳ του, ὅπως ἀναπλάσῃ τὴν πρωτοθρησκείαν τῆς ἀνθρωπότητος και καταδείξῃ τὴν διαδρομὴν αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν συναρτήσει πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀντιλήψεις. Εἰς τὰς σαφεῖς ἀποδείξεις πρωτομονοθεϊστικῆς πίστεως και εἰς τὴν πρὸς ταύτην συνηρημένην ἠθικὴν τάξιν ἔβλεπε τὸ κατ'ἀλοπον πρωτοαποκαλύψεως, οὐ μόνον βιβλικῶς δεδομένης, ἀλλὰ και ἐθνολογικῶς ἀποδειξιμοῦ. Χάρις εἰς αὐτὴν τὴν πρωτοαποκάλυψιν, και ἡ μήπω εὐηγγελισμένη τὸν Χριστὸν ἀνθρωπότης προβάλλει, ἐξ ἐθνολογικῶν πλέον και θρησκευολογικῶν δεδομένων, ὡς συμπεριλαμβανομένη ἀναγκαιῶς εἰς τὸ σχέδιον τῆς σωτηρίας¹.

Ὁὕτω διὰ τοῦ Schmidt κατερρίφθη ἐθνολογικῶς και θρησκευολογικῶς και ἡ δαρβίνειος θεωρία και καθόλου ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἴστατο εἰς κατωτάτην ζωώδη, ὑπανθρωπίνην, ἀπολίτιστον θαμνίδα και κατάστασιν. Ὅτε προέβλεπεν ὁ Schmidt εἰς τὸ προσοχόνιον τῆς Ἐπιστήμης, οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι ἐξωγραφούντο διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰκόνα ταύτην, ὁ Schmidt ἀπέδειξε τὴν ιδεώδη, ἠθικῶς ἀγαθὴν και ἐσωτερικῶς ὑψηλὴν θρησκευτικὴν θεολογίαν και πίστιν τῶν πρωτανθρώπων· ἔπραξε δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἀνακαλύψεως, συγκεντρώσεως και ἐρεύνης τεραστίου και διαρκῶς νέου ἐθνολογικοῦ ὑλικοῦ και μετὰ λογιότητος τόσον ἐμβριθοῦς, ὅσον πρὸ αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν κἄν νὰ νοηθῇ τοῦτο. Παρ' ὅλας δὲ τὰς ἐκάστοτε διατυπωθείσας ἐπιφυλάξεις ἢ ἀντιρρήσεις², οἱ πρωτογονώτατοι λαοὶ μετὰ τῆς πίστεως των εἰς Ἐν ὕψιστον Ὄν και εἰς ἀδιάλυτον μονογαμίαν εἶναι ἀδιαμφισβήτητος πραγματικότης³. Οἱ ἔναντι τῶν θέσεων τοῦ Schmidt δεικνύοντες ἐπιφύλαξιν οὐδεμίαν κατ' αὐτῶν ἀνταπόδειξιν ἠδυνήθησαν νὰ προσαγάγωσιν οὐδὲ δύνανται νὰ ἀρνηθῶσι τὴν αὐστηρὰν ἀπροϋπόθετον ἀντικειμενικότητα τῶν ἐρευνῶν και πορισμάτων τοῦ

1. Πρὸλ. *Leonidas J. Philippidis*, Religionsgeschichte als Heilsgeschichte in der Weltgeschichte (Ἀνακοίνωσις εἰς τὸ θρησκευολογικὸν Συνέδριον τῆς Βόννης) Ἀθῆναι 1952.

2. Πρὸλ. *Heinrich Frick*, ἐν : Theologische Rundschau, N.F., I (1929), σελ. 241 ἐξ. II (1930), σελ. 65 ἐξ.—*W. E. Mühlmann*, Das Problem des Urmonotheismus, ἐν : Theologische Literaturzeitung, Jhrg. 78, 1953, No 12. Πλήρης ἀνασκευὴ ὑπὸ *Paul Schebesta*, Das Problem des Urmonotheismus. Kritik einer Kritik (=«Anthropos», Bd. 49, 1954, σελ. 689—697) Posieux (Fribourg)— Schweiz 1954.

3. Περὶ τῆς πρωτομονοθεϊστικῆς θεωρίας τοῦ Schmidt ἐπιθι : *Christus...* (ἐνθ' ἀν.) I, σελ. 558 ἐξ. *Leonidas J. Philippidis*, Monotheisme primordial (Athènes 1952). *Λεωνίδου Ἰωάν. Φιλιππίδου*, Σύγχρονος θρησκευολογικὴ κίνησις (=Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. κγ', τεύχ. γ') Ἀθῆναι 1952, σελ. 7 ἐξ.

Schmidt. Ἐνῶ δέ τινες αὐτῶν τῷ καταλογίζουσιν ἀορίστως θεολογικὴν προκατάληψιν, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἀποδείξωσι ταύτην ἐκ τῶν ἔργων του, φηρῶνται αὐτοὶ πάσχοντες ἐξ ἀντιθεολογικῆς καὶ ἀντιβιβλικῆς προκατάληψεως καὶ τηροῦντες κατὰ σύστημα a priori ἐπιφύλαξιν κατὰ παντὸς ὅ,τι στηρίζει τὴν βιβλικὴν θεολογίαν.

Ἀπὸ τούτων κατανοεῖται καὶ ἡ ἐξέχουσα θέσις τοῦ Schmidt ὡς θεολόγου διεθνοῦς κύρους καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου. Οὐ μόνον διὰ τῶν εἰδικῶν θεολογικῶν, ἰδίᾳ ἑρμηνευτικῶν καὶ ποιμαντικῶν ἐργασιῶν του, ἀλλὰ κυρίως διὰ τῶν ἐπὶ ἐθνολογικῆς βάσεως θρησκευτικῶν ἐργασιῶν του ὁ Schmidt ἀνεδείχθη βαθυνοῦστατος ἐρευνητὴς θεολόγος, ἐμπλουτίσας τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην δι' ἐπιστημονικοῦ ὕλικου νέου, ἀπροσμετρήτου ἀξίας, βεβαιούντος, ἀποδεικνύοντος καὶ ἀναδεικνύοντος τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ κύρος τῆς Βιβλικῆς Ἀποκαλύψεως. Κατέδειξεν οὕτως ὁ Schmidt, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς θρησκευτικῆς ἐπιστήμης καὶ θρησκευτικῆς συγκροτήσεως διὰ τὸν σύγχρονον θεολόγον καὶ ἐστερέωσε τὴν θέσιν τῆς θρησκευτικῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ Θεολογίᾳ ὡς ἐπιστήμης, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν θεολογικὴν συγκρότησιν. Ἀπέδειξεν ὁ Schmidt διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἄνευ θρησκευτικῆς μορφώσεως καὶ ἐνημερότητος ἡ Χριστιανικὴ θεολογία εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ τελεῖ ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διακυβέρνησιν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσιν. Ἀθρησκευτικὸς θεολόγος στερεῖται ἐξωδογματικῶν, ὑποχρεωτικῶν κύρους, ἐπιχειρημάτων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θείου κύρους καὶ τῆς ἀπολύτου ἀληθείας τῆς θείας Ἀποκαλύψεως ἔναντι τῶν κριτικῶς πρὸς αὐτὴν διατελούντων.

Τέλος ὁ Schmidt, γέννημα καὶ θρέμμα παιδιόθεν τῆς Ἱεραποστολῆς, ἀνενέωσε καὶ διεμόρφωσε τὴν ἱεραποστολικὴν ἐπιστήμην, συνειδητοποιήσας τὴν ἀνάγκην τῆς συναρτήσεως αὐτῆς πρὸς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν θρησκευμάτων τῶν ἐξωχριστιανικῶν λαῶν· ἄνευ τῆς γνώσεως ταύτης ἡ Ἱεραποστολὴ δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ ἀποτελεσματικῶς καὶ νὰ κερδίσῃ τοὺς λαοὺς τούτους εἰς Χριστόν. Κατέδειξε τ.ἐ. ὁ Schmidt τὴν ὁργανικὴν συνάρτησιν θρησκευτικῆς καὶ Ἱεραποστολικῆς καὶ ἐξήρτησε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἱεραποστόλου ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς θρησκευτικῆς του μορφώσεως.

Ἐκ τῶν 710 ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τοῦ Schmidt (βιβλίων, πραγματειῶν, διατριβῶν καὶ ἄρθρων), τῶν ἀναγκυρομένων ὑπὸ ἀρίθμησιν ἐν τῷ δημοσιευθέντι καταλόγῳ, 12 εἶναι ἱεραποστολικαί, 17 θεολογικαί, 17 κοινωνιολογικαί, 22 ἐκκλησιαστικαί, 57 γλωσσολογικαί, 124 θρησκευτικαί, 171 ἐθνογραφικαὶ καὶ ἐθνολογικαί, 87 βιβλιοκρισιαὶ καὶ 203 ἀφιερωμένα εἰς διάφορα συγγενῆ θέματα τῶν λοιπῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν.

Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν του ἐργασιῶν ἀναφέρονται :

α) εἰς συστηματικὰ θέματα αἱ ὑπ' ἀριθμ. 171, 172 (Ἡ θρησκευολογικὴ Ἐπιστήμη), 217, 247 (Αἱ πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων).

β) εἰς θέματα τῆς θρησκευτικῆς φαινομενολογίας αἱ ὑπ' ἀριθμ. 326, 329 (ἡ θυσία), 418, 455 (ἡ θέσις τῆς θρησκείας παρὰ τῆ φυλῆ καὶ τῷ λαῷ), 470, 542, 564, 565, 583 (πόθεν τὸ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ), 584.

γ) εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων αἱ ὑπ' ἀριθμ. 634 (Θρησκεία καὶ θρησκευματα, τύποι καὶ ἐξέλιξις αὐτῶν), 415 (Τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Ἐγχειρίδιον συγκριτικῆς Ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων, αἱ δὲ μεταφράσεις αὐτοῦ: ὑπ' ἀριθμ. 433 ἡ γαλλικὴ, 434 ἡ ἀγγλική, 450 καὶ 541 αἱ πρώτη καὶ δευτέρα ἐκδόσεις τῆς ἰσπανικῆς—474, 520, 557 καὶ 558 αἱ τέσσαρες ἐκδόσεις τῆς ἰταλικῆς· καὶ 579 ἡ κινεζικὴ) καὶ 647 (τὸ ἀνεπεξεργασμένον χειρόγραφον πρὸς νέαν ἔκδοσιν τοῦ ἐγχειριδίου).

δ) εἰς τὴν ἀποδεικτικὴν δομὴν τῆς θεωρίας του περὶ «πρωταποκάλυψεως» (Utoffenbarung) καὶ «πρωτομονοθεϊσμοῦ» (Urmonotheismus). Εἰς ταύτην ἀναφέρονται πᾶσαι αἱ ἐργασίαι του, προσφέρουσαι πολύτιμον ἀποδεικτικὸν ὕλικόν, ἀλλ' εἰδικώτερον αἱ διαπραγματευόμεναι τὰ ἐξῆς θέματα:

1. Ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ τοῦ κόσμου (318).

2. Ἡ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ τῷ πολιτισμῷ (525), κατὰ τοῦ ἐξελικτισμοῦ (315, 331, 394, 470).

3. Πρωτόγονοι λαοὶ καὶ πρωτογονώτατοι (πρωτολαοί): 131, 219, 220, 324, 328, 340, 369, 397, 409 (Animatismus, Πανεμφυσισμός), 410 (Animismus, Παμφυσισμός), 424, 427, 503, 514, 551, 552, 581, 625, 627, 628, 630. Εἰδικώτερον εἰς τοὺς Πυγμαίους πρωτολαοὺς ἀναφέρονται αἱ ἐργασίαι ὑπ' ἀρ. 132, 250, 320, 347, 373, 389, 456, 506, 566 καὶ 640. Ταύταις συγκαταριθμηταὶ καὶ αἱ περὶ τοτεμισμού καὶ ἐξωγαμίας: 71, 127, 222, 223, 246, 260, 381, 442, 643, 644, ὡς καὶ ἡ περὶ γλωσσικῶν οἰκογενειῶν καὶ γλωσσικῶν κύκλων τῆς γῆς (375).

4. Τὸ ὕψιστον Ὄν παρὰ πρωτογόνοις (129, 130, 401, 461, 496).

5. Ὁ μονοθεϊσμός τῶν πρωτογόνων (352, 367, 417)¹.

6. Ἡ θρησκεία τοῦ παλαιστάτου ἀνθρώπου (476, 582).

7. Ἡ πρωταποκάλυψις ὡς ἀρχὴ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ (170, *333 καὶ αἱ μεταφράσεις: γαλλικὴ 249, ἀγγλικὴ 530) καὶ

8. Τὸ 12τομον συστηματικὸν ἔργον, εἰς ὃ ἀνασπονδυλοῦται ἡ ὅλη ἐπιστημονικὴ του ἔρευνα καὶ παραγωγή: «Ἡ πρόέλευσις τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας» (Der Ursprung der Gottesidee), οὗ οἱ τόμοι ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὴν ἐξῆς χρονολογικὴν σειρὰν (οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἐμφαίνουσι τὴν σειρὰν ἀναγραφῆς των εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Fritz Bornemann δημοσιευθέντα κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ Schmidt):

1. The Religion of Earliest Man (Studies in Comparative Religion. 2, R 102) London 1934. *1948. 20ῆ χιλιάς: 1952.

Τόμ. I, 1912 (196). I², 1926 (377)
 » II, 1929 (407)
 » III, 1931 (443)
 » IV, 1933 (465)
 » V, 1934 (478)
 » VI, 1935 (490)

Τόμ. VII, 1940 (538)
 » VIII, 1949 (592)
 » IX, 1949 (593)
 » X, 1952 (621)
 » XI, 1954 (641)
 [» XII, 1955, (645) ὑπὸ ἐκτύπ].

Πρβλ. καὶ ἀρ. 68, 128, 160, 319 καὶ 392 (Πληροφορίαι τοῦ ἰδίου πῶς προήλθεν ἐπὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ ὡς ἄνω μνημειώδους ἔργου του).

Πλὴν τῶν δημοσιευθεισῶν τούτων ὑπὸ τοῦ W. Schmidt ἐργασιῶν, κατελείφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἀδημοσίευτοι : ὁ ἤδη ἐκτυπούμενος XII τόμος τοῦ μεγάλου ἔργου του : *Ursprung der Gottesidee*, ἔνθα πραγματεύεται τὸ θέμα : τελικὴ σύνθεσις τῶν θρησκευμάτων τῶν ἀσιατικῶν καὶ ἀφρικανικῶν ποιμενικῶν λαῶν, καὶ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι (πραγματεῖαι καὶ διαλέξεις), δημοσιευθεῖσαι ἐπιμελεῖα τοῦ διαπρεποῦς συνεργάτου του Fritz Bornemann¹, πληροφοροῦντος περὶ αὐτῶν καὶ ἐν ἄρθρῳ του². Ἐκ τούτων σπουδαιότεραι καὶ εἰδικώτερον ἀναφερόμεναι εἰς τὴν κυρίαν κατεύθυνσιν τοῦ Schmidt εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Die Religion der ältesten Völker der Vorzeit, Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαιότατων λαῶν τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς (σελ. 85—118 τῆς δημοσιευθείσης συλλογῆς). Ἡ πραγματεία αὕτη εἶναι τὸ γερμανικὸν χειρόγραφον τῆς ἀγγλιστὶ δημοσιευθείσης πραγματείας του (The Religion of Earliest Man), ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἄνωτέρω.

β) Die Religion der späteren Primitivvölker, Ἡ θρησκεία τῶν ἐπιγενεστέρων πρωτογόνων λαῶν (σελ. 119—161). Αἱ κύριαι σκέψεις τῆς πραγματείας ταύτης εὐρηγται ἐν τῷ «Ἐγχειρίδιῳ» τοῦ Schmidt, οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἄνωτέρω (Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte) καὶ ἀποτελοῦσι σχέδιον τῶν μήπω ὑπ' αὐτοῦ τότε ἐπεξεργασμένων IV καὶ V τόμων τοῦ μεγάλου ἔργου του (Ursprung der Gottesidee).

Ἐν τῇ πραγματεία ταύτῃ ἀφιερῶται ἴδιον κεφάλαιον εἰς τὴν πίστιν τῆς μητριαρχικῆς θρησκείας (Glaubenslehren der mütterrechtlichen Religion), περὶ ἧς εὐρυτέρα διαπραγματεύσις εὐρηγται καὶ ἐν σελίδι 454—516 τῆς δημοσιευθείσης συλλογῆς τῶν χειρογράφων τούτων, ὡς καὶ περὶ τοτεμισμού.

γ) Die Seele der Primitiven, Ἡ ψυχὴ τῶν πρωτογόνων (σελ. 162-200), γερμανικὸν χειρόγραφον (τοῦ 1922 ἢ μικρόν πρότερον) τῆς ἰταλικῆς πρα-

1. Wilhelm Schmidt S.V.D.†, Aufsätze und Vorträge (Micro-Bibliotheca, Vol. 17), σελίδες 613 (Posieux—Fribourg, Schweiz 1954).

2. Fritz Bornemann, P.W. Schmidts Aufsätze und Vorträge ἐν : Anthropos (Posieux—Fribourg, Schweiz) Bd. 49 (1954), σελ. 663—668.

γματείας του : *L' anima dei primitivi* (Collezione Missionaria. Saggi e Studi, 1) Roma 1931

δ) *Alteste Menschheit*, Ἀρχαιοτάτη ἀνθρωπότης (σελ. 201 - 271), γερμανικὸν χειρόγραφον (τοῦ 1931) καὶ ἐπεξεργασμένον ἀντίγραφον αὐτοῦ (τοῦ 1937), τῆς συμβολῆς τοῦ Schmidt εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον τοῦ Eyre περὶ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ¹. Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον πραγματεύεται διεξοδικῶς περὶ τῆς σωματικῆς προελεύσεως τοῦ ἀνθρώπου, εἰς ἀντίκρουσιν τῆς Δαρβεινίου θεωρίας.

ε) *Vorlesungen in Uppsala*, χειρόγραφα γερμανιστὶ διαλέξεων τοῦ Schmidt ἐν Οὐψάλλῃ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1935, αἵτινες ἐξεδόθησαν καὶ αὐτοτελῶς εἰς ἡν γλῶσσαν ἐγένοντο (σουηδικήν)². Ἐν αὐταῖς ὁ Schmidt πραγματεύεται θέματα, περὶ ὧν ὁ μετ' ὀλίγον ἐκδοθεὶς VI τόμος τοῦ μεγάλου ἔργου αὐτοῦ (*Urprung der Gottesidee*).

— Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην τῶν δημοσιευθέντων καταλοίπων χειρογράφων περιλαμβάνεται (σελ. 11 - 84) καὶ πραγματεία αὐτοῦ περὶ τῆς ἀρχικῆς γλώσσης τῶν συνοπτικῶν εὐαγγελίων (*Die Ursprache der synoptischen Evangelien*), ἣτις, κατὰ τὸν δημοσιεύοντα τὴν συλλογὴν ἐπίλεκτον συνεργάτην αὐτοῦ Fr. Bornemann, εἶναι «κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ πρώτη προσπάθεια ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἀπὸ τῆς γραφίδος τοῦ νεαροῦ ἔτι P. W. Schmidt», πιθανῶς τῶν ἐτῶν 1896 - 97, ὅτε οὗτος ἦτο ἡλικίας 28 - 29 ἐτῶν. Ἐν αὐτῇ ὁ Schmidt δέχεται, ὅτι τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου τῶν συνοπτικῶν εὐαγγελίων προηγήθησαν γραπταὶ πληροφορεῖαι ἀραμαϊστί.

Παραλείποντες τὴν μνείαν ἄλλων διατριβῶν τῆς αὐτῆς συλλογῆς, ἐπισημειοῦμεν, ὅτι ταύτην συγκλείει (σελ. 631 - 642) χαιρετιστήριος προσφώνησις τοῦ Schmidt πρὸς τὸ 4ον ἐν Βιέννῃ Διεθνὲς Συνέδριον Ἀνθρωπολογίας καὶ Ἐθνολογίας (1952), οὗ διετέλεσε πρόεδρος, ἄγων ἡλικίαν 84 ἐτῶν.

* *

Διὰ τὴν πλουσίαν, ἔξοχον καὶ γόνιμον αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν, ἱεραποστολικὴν καὶ ποιμαντικὴν δράσιν, συνδευασμένην πρὸς βίον ἐνάρετον καὶ θεοφιλῆ, ἡ μνήμη τοῦ πατρὸς Wilhelm Schmidt θά παραμείνῃ αἰωνία, ἡ δὲ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ συγχρόνῃ θρησκευολογούσῃ Θεολογίᾳ περιφανῆς.

1. *W. Schmidt*, *Primitive Man. A Brief Critical Examination of the Subject and a Systematic Statement Based on Demonstrated Facts*, ἐν : *Edward Eyre* (Editor): *European Civilisation. Its Origin and Development. Vol. I: Prehistoric Man and Earliest Known Societies* (Oxford 1935), σελ. 1 - 82.

2. *W. Schmidt*, *Religionen hos urkulturens folk. Olaus - Petri - föreläsningar vid Uppsala Universitet. Översättning av Erik Gren* (Stockholm 1936).